

ontstaan. Uit haar onderzoek blijkt, dat de initiatiefnemers voor wat betreft 'De voorzienigheid', rijke katholieke burgers en geestelijken waren. Het daadwerkelijk zorgen lieten ze echter aan vrouwen over. Enkele decennia nadat in 1852 het eerste tehuis aan de Lauriersgracht was geopend, bezat de congregatie al verschillende kindertehuizen waar voor honderden kinderen werd gezorgd.

Via archiefstukken, zoals correspondentie, de zogenoemde kinderboeken en notulen, wordt in hoofdstuk 8 gekeken hoe de zorg — Tronto's derde fase —, er in de praktijk van alledag uitzag. Voor de vele problemen waarmee de zusters op zowel het materiële als het immateriële vlak werden geconfronteerd, zochten en vonden ze kracht en inspiratie in het geloof. Achteraf gezien, valt er misschien veel op het zorgen van de zusters aan te merken, aldus Van Heijst. Ze benadrukt echter nogmaals, dat de zusters kinderen naar wie niemand anders omkeek, zo goed en zo kwaad als het ging, probeerden te helpen.

Liefdewerk, dat is opgebouwd uit tien hoofdstukken, is een diepgaande en gedetailleerde studie waarin de zorgpraktijk op erudiete wijze en in al zijn facetten wordt belicht. De in de studie verweven theorieën uit de theologie en de zorgethiek maken het boek echter minder toegankelijk voor een breed lezerspubliek. De uitgave bevat verder een aantal zwart-wit illustraties, een uitgebreid notenapparaat, bronnen en literatuurlijst en een register van persoonsnamen.

Rita Hooijschuur

T. van Middelkoop, *Een soldaat doet zijn plicht. Generaal H. G. Winkelman, zijn leven en betekenis als militair (1876-1952)* (Zaltbommel: Europese Bibliotheek, 2002, 382 blz., ISBN 90 288 3643 8).

Op initiatief van de vereniging 'Ons Leger' kreeg de legerplaats Nunspeet in 1973 de naam 'Generaal Winkelman-kazerne.' Het complex werd in 2001 gesloten en zal worden herschapen in een natuurterrein. Op deze wijze verdwijnt één van de weinige tastbare herinneringen aan de man die in 1940 als opperbevelhebber leiding gaf aan de Nederlandse krijgsmacht. In Soesterberg, zijn laatste woonplaats, is nog een Gen. Winkelmanstraat en te Rijsoord is in het schoollokaal waar hij op 15 mei 1940 de capitulatie tekende, deze scène met geüniformeerde poppen, originele wandplaten en andere attributen gereconstrueerd. Maar dan hebben we het ook wel gehad. Er is zelfs geen graf: Winkelman werd gecremeerd en zijn as verstrooid.

Tot een nationale figuur is hij nimmer uitgegroeid. In 1940 was zijn naam te veel verbonden met de nederlaag, tot 1945 zat hij onopvallend in krijgsgevangenschap en na de oorlog meed hij, op enkele verplichte nummers na, de publiciteit. Nederland had in de jaren van doorbraak en wederopbouw ook geen behoefte aan het bewieroken van vooroorlogse figuren. De opperbevelhebber van 1940 is een vergeten man en niets kan dat beter symboliseren dan de sluiting van de, ook nog erg laat, naar hem genoemde legerplaats.

Sinds kort is er het boek van Van Middelkoop. Het wil een eerbetoon zijn aan de generalissimus, maar ook dit gebaar komt laat. Het is de eerste biografie van Winkelman, vijftig jaar na zijn overlijden. Van Middelkoop tekent zijn hoofdpersoon als trouwe echtgenoot en onbetwist hoofd van zijn hecht georganiseerde gezin, een vertegenwoordiger van de welgestelde burgerij in wier milieu hard werken en degelijkheid voorop stonden en waarin persoonlijke catastrofes (Winkelmans jongste zoon pleegde op negentienjarige leeftijd, nog thuis wonend, zelfmoord) verstandelijk werden verwerkt. Zo was hij ook als militair: solide vakman, beheerst, realis-

tisch, consequent in zijn handelen, zich bewust van zijn grote verantwoordelijkheid en in staat zich in het onvermijdelijke te schikken. Het vertrouwen dat de regering in hem had en de waardering die hij in het leger van 1940 genoot, waren daarop gebaseerd. Genialiteit, brille of charisma waren hem vreemd.

Het is goed dat Van Middelkoop heeft ingezien dat Winkelman eindelijk een aan hem gewijd boek verdiende. Maar aan de andere kant is het een beetje jammer dat deze toch al niet zo kleurrijke militair, een biografie van zijn eigen slag heeft getroffen. Van Middelkoops boek is eerder beschrijvend en uiteenzettend dan analytisch en mist daardoor de spanning die bij een door een vraagstelling gestuurd betoog hoort. Verder is zijn schrijfstijl nogal gewoon en benadert hij Winkelman welwillend en met begrip. Slechts een enkele keer is er kritiek, bijvoorbeeld op Winkelmans beslissing de nacht van 9 op 10 mei 1940, toen alles er op wees dat de oorlog voor de deur stond, thuis te gaan slapen, in Wassenaar en niet op het hoofdkwartier aan de Lange Voorhout in Den Haag. Vernieuwend is het boek evenmin. Het berust nagenoeg uitsluitend op literatuurstudie. De familie van Winkelman kon enige gegevens verschaffen over zijn jeugd en militaire carrière tot 1940, alsmede over de periode van krijgsgevangenschap. Dat is nieuwe informatie, maar deze episodes doet Van Middelkoop in weinige pagina's af. Hij weet ook geen nieuw licht te werpen op de door J. Rogier gedane suggestie dat Winkelman Noord-Brabant slechts zwak heeft laten verdedigen om te voorkomen dat de Philips-fabrieken in Eindhoven onnodige schade zouden oplopen. Winkelman was na zijn pensionering enige jaren als adviseur bij de gloeilampenfabriek betrokken geweest. Rogiers theorie is een canard, maar juist daarom had Van Middelkoop er goed aan gedaan haar op grond van eigen onderzoek uit de wereld te helpen.

Wat biedt hij dan wel en waarin is de waarde van dit boek dan gelegen? Het is een gedegen en uitvoerige beschrijving van de Nederlandse voorbereidingen op de komende oorlog sinds de afkondiging van de mobilisatie in augustus 1939 en van het verloop van de strijd tussen 10 en 14 mei 1940. Het perspectief van de auteur is de rol die Winkelman in een en ander gespeeld heeft. Van Middelkoop baseert zich in hoofdzaak op de verslagen van de Parlementaire enquêtecommissie regeringsbeleid 1940-1945, de als 'Groene Serie' bekend staande reeks militair-historische studies van de generale staf uit de jaren vijftig en deel III van het werk van De Jong. Wie deze bronnen kent, komt bij Van Middelkoop niet voor verrassingen te staan. Dat is geen negatief oordeel. Ook aan dit soort boeken bestaat behoefte. Van Middelkoop kwijt zich verdienstelijk van zijn zelf opgelegde taak en het lezerspubliek heeft hem beloond. De eerste druk was binnen enkele maanden uitverkocht.

Het boek is netjes uitgegeven, goed geïllustreerd met foto's en kaarten en bevat een notenapparaat en literatuuropgave. Een register ontbreekt.

Herman Amersfoort

C. Fasseur, *Wilhelmina. Sterker door strijd* (Amsterdam: Balans, 2002, 176 blz., ISBN 90 5018 467 7; Nieuwe herziene uitgave, Rainbow Pocketboek 690; 220 blz., € 8,-).

Nog één keer heeft de historicus Fasseur, die zich thans wijdt aan zijn andere vak, dat van rechter, stilgestaan bij het onderwerp waarmee hij bij een breed publiek succes heeft geboekt: koningin Wilhelmina. In *Wilhelmina. Sterker door strijd* zijn vijf opstellen opgenomen die nogmaals de persoonlijkheid van de vorstin belichten.

Het interessantste is wellicht de bijdrage over Wilhelmina en de jodenvervolgung. Vanaf het